

DEPUTACIÓNS, HISTORIA INSTITUCIONAL EN TRES CLAVES.

Carmen Molina Taboada. Historiadora e arquivista, abril 2020.

No 1812, o sistema de organización territorial local do norte peninsular complicábase nunha extensa rede de xurisdicións superpostas. O máximo erro da lexislación española de réxime local é a uniformidade. A diferenza máis significativa do territorio de Galicia é o asentamento disperso da poboación, chegando a supoñer o 50% das entidades de poboación de España. Os novos concellos constitucionais reuniron por procedementos circunstanciais ou caciquis as parroquias precisas ata alcanzar a fórmula dun concello por cada mil habitantes¹.

A provincia non nace como administración local, senón como división do Estado liberal para o mellor cumprimento dos seus fins. Teremos que esperar ata 1924-25 para que municipios e provincia vexan recoñecida a súa categoría de estruturas locais típicas, con intereses peculiares propios e fins totais.

As orixes da organización provincial teñen un matiz revolucionario. Durante a guerra de Independencia sucédense a Xunta Superior, a Xunta Superior de Subsidios, Armamento e Defensa do Reino e a Deputación única de Galicia. Tras o paréntese absolutista, en 1820 inaugúrase a segunda Deputación Provincial única.

As primeiras deputacións provinciais de 1822 víronse totalmente mediatizadas polo poder militar e inoperantes sen recursos económicos. A reconstitución definitiva deberá esperar a 1835, en pleno estalido carlista e baixo a febre desamortizante. Na Deputación da Coruña, concretamente ao 21 de novembro.

A lei fundamental de deputacións do ministerio progresista de Mendizábal, do 25 de setembro de 1835, toma como modelo as ordenanzas de trienio liberal inspiradas na Constitución de 1812. As deputacións tiñan, entre outras, as atribucións de sinalar e distribuír contribucións estatais, repartir os gastos orzamentarios, recrutar mozos do exército, examinar as contas dos pobos, os seus orzamentos e calibrar os seus imprevistos, fornecer censos de estatísticas ao goberno, soste as milicias nacionais, administrar os servizos de bagaxes, promover a instrución pública e a beneficencia².

Pazo de Capitanía,
século XVIII, avance do
Neoclasicismo en Galicia.

A Deputación compartiu a
Casa Palacio con Capitanía
Xeral e con a Audiencia,
ata 1850.

Ata a instalación das deputacións, as casas de beneficencia estaban a cargo de institucións relixiosas primeiro e dos concellos despois. A Lei fundamental de deputacións de 1835 (art.2, 16) asígnalles a intervención e administración dos establecementos benéficos da súa provincia. Na Coruña, resultan interesantes os preitos entre a Xunta Municipal de Beneficencia e a súa sucesora provincial.

As deputacións variarán ao compás da evolución política condicionante. Inicialmente, convértense en baluartes do progresismo, un auténtico poder dentro do Estado. En 1840, cando se pretenda botar freo ao avance liberal, a clave daraa o control do goberno local, a través do Gobernador Civil. Implantouse entón o liberalismo moderado que predominará na escena política decimonónica. Con este marco, non desenvolverán tanto funcións representativas como de administración e fomento³.

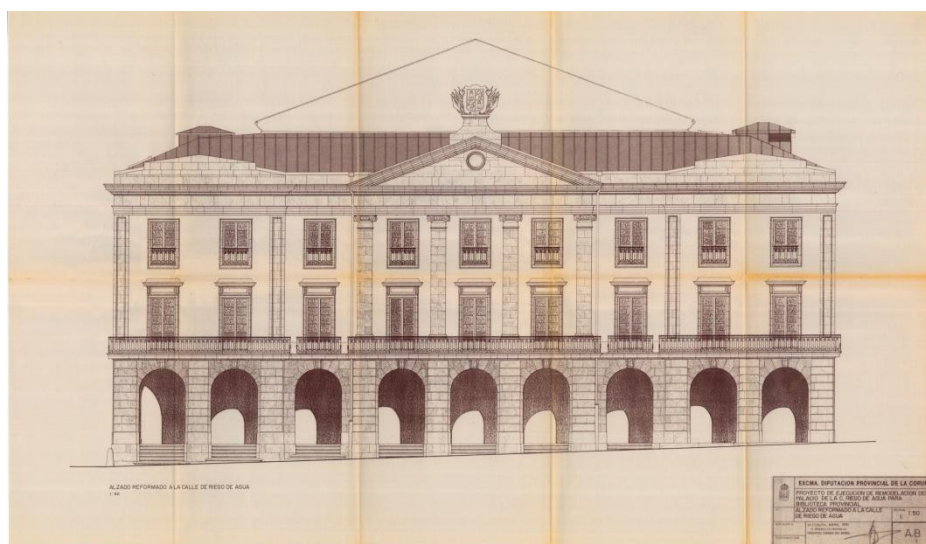
Na década moderada, co RD do 1 de xaneiro de 1845, constitúense os Consellos Provinciais, tribunais de fiscalización administrativa, modelo do estado autoritario concibido por Narvaez e González Bravo. Disólvese a Milicia Nacional, baluarte progresista da Lei de 1835. As súas funcións redúcense a revisións e cotas de quintos e soldados, recadación de arbítrios, construción de camiños ou pontes e prestación de asistencia benéfica e sanitaria.

No modelo progresista de réxime local, avógase polo establecemento dos “negocios de interese peculiar das respectivas provincias”, corrixindo a tendencia centralizadora, pero baixo un modelo de uniformidade e subordinación xerárquica⁴. Tras o brevísimo paréntese do bienio progresista, unha nova etapa moderada que dura doce anos restablece o Consello Provincial. Coa Revolución de setembro de 1868 queda novamente abolido o Consello Provincial. Liquidado o paréntese do sexenio revolucionario iníciase a Restauración e con ela o deseño canovista dun sistema oligárquico e caciquil.

En 1866,
Faustino
Domínguez
remata o novo
Pazo
Provincial.

A Deputación
compartiu o
Pazo co
Goberno Civil.

(ADAC8331)

En principio, durante case todo o século XIX e boa parte do XX, non notamos diferenzas entre administración periférica do Estado e administración local: as deputacións concíbense como organismos económico-administrativos dependentes dun estado centralizado.

Temos que esperar á lexislación do sexenio revolucionario (1868-1874) para atisbar un proceso de diferenciación orgánica das deputacións, unha lenta marcha cara a unha estrutura administrativa propia, diferenciada da dos órganos do Estado nas provincias. É por iso que durante moitos anos a Deputación e o Goberno Civil han compartido edificio⁵.

A partir de 1870 cambia a situación, iníciase un lento proceso de estruturación como entidade local, trufado de retrocesos, consolidando competencias: a rede secundaria de camiños, os establecementos benéfico-sanitarios, os de instrución pública, o fomento dos sectores produtivos e a supremacía sobre os concellos.

Tan só un par de exemplos de vaivéns: a Lei Provincial do 29 de agosto de 1882 (cap.VI, art.74) di que corresponde exclusivamente ás deputacións provinciais a administración dos intereses peculiares das provincias respectivas... que teñan por fin a comodidade dos habitantes da provincia e o fomento dos seus intereses materiais tales como establecementos de beneficencia ou instrución, camiños, canles, e toda clase de obras públicas de interese provincial, así como concursos, exposicións e outras institucións de Fomento... Doutra banda, o RD do 14 de agosto de 1893, declara suprimida a Sección de Fomento⁶.

Na Restauración, a longa e enconada discusión sobre o réxime local acaparou a atención dos políticos. O dilema ata entón discorría entre centralismo e descentralización. Na recta final do século XIX, o poblema complícase co regeneracionismo e o rexionalismo. É necesaria a reforma dun réxime local que se foi constriñendo. As críticas apuntan ao carácter artificial de municipios e provincias. A lexislación non se corresponde coa realidade, é impracticable. En Silvela, Maura e ata en Calvo Sotelo, atopamos a concepción política optimista que recoñece un substrato de potencial vida local reprimido baixo a lexislación liberal centralizante⁷.

Tras o fracaso do proxecto de Maura de 1907, habemos de esperar á ditadura de Primo de Rivera que elabora a máis nítida expresión dunha lexislación conservadora en materia de reforma da administración local. Ironicamente é un modelo de autonomía e democracia. Tentou resolver o abismo demoledor aberto entre teoría e práctica política, que amenazó de morte ao réxime restauracionista.

O Estatuto provincial de 1925 configura definitivamente á provincia como entidade local, á marxe da súa consideración como circunscrición administrativa do Estado. Invístense os termos de relación entre provincia e municipio.

Desaparecen as funcións de tutela, fiscalización e inspección dos asuntos municipais: o exame e aprobación dos orzamentos municipais, a censura das súas contas, a fiscalización das súas eleccións, etc.⁸.

A entidade primaria e célula básica radica no municipio. A provincia é a institución continxente, non inescusable, estimuladora da actividade municipal. As competencias de beneficencia, sanidade, cultura ou comunicacións son idénticas, a diferenza de matiz incide no ámbito, os espazos e custos de aplicación.

A lexislación republicana non se caracterizou por ser renovadora, subsistindo gran parte dos preceptos legais dos estatutos de Calvo Sotelo.

Pola contra, o réxime local franquista será o último retroceso o camiño cara á autonomía local. Un férreo centralismo político e administrativo co que reaparece a tutela co Servizo de Inspección e Asesoramento das Corporacións Locais.

O franquismo amplía a rede de órganos da administración periférica. A Comisión Provincial de Servizos Técnicos, nacida inicialmente nas deputacións, se estatalizará progresivamente, subordinándose aos gobernos civís. Tras a última paréntese franquista, queda atrás o estigma da división territorial para a execución de actividades propias do Estado.

Sede actual do Pazo Provincial, reforma no 1988 o “Hotel Embajador“ edificado en 1948.

As deputacións fixeron un longo camiño, ata chegar a ser entidades públicas que gozan de plena autonomía local, ata converterse en institucións de apoio e cooperación para a resolución dos problemas municipais, ata conseguir corrixir os desequilibrios intraprovinciais e facerse expertas en resolución de problemas de infraestrutura nos pequenos municipios, a piques de cumprir o seu segundo centenario.

- 1.FARIÑA JAMARDO, X. “A organización territorial local de Galicia”. *Revista de administración gallega*. 2 (1986).
- 2.LLADONOSA PUJOL, J. *Historia de la Diputación Provincial de Lérida*. Lérida. Diputación Provincial, 1974.
- 3.GONZÁLEZ MARIÑAS, P. *Las diputaciones provinciales en galicia: del Antiguo Régimen al constitucionalismo*. La Coruña. Diputación Provincial, 1978.
- 4.LLISSET BORREL, F. *Manual de derecho local*. Madrid. Abella, 1986.
- 5.BALLESTEROS SAN-JOSÉ, PLÁCIDO; RODRÍGUEZ CLAVEL, JOSÉ RAMÓN. *Los archivos de las diputaciones. Qué son y cómo se tratan*. Gijón, Trea, 2010.
- 6.MARTÍNEZ ALCUBILLA, M. *Diccionario de la administración española*. Vol.8. Madrid. A. Augusto Figueroa, 1919.
- 7.TUSELL GÓMEZ, J. *La reforma de la administración local en España 8199-1936*). Madrid. INAP, 1987.
- 8.BALLESTEROS SAN-JOSÉ, PLÁCIDO; RODRÍGUEZ CLAVEL, JOSÉ RAMÓN. *Los archivos de las diputaciones*. Gijón, Trea, 2010.